

Цикл виставок “Літературні ювіляри — 2020”

До 85-річчя від дня народження Франсуази Саган

“Я пишу інстинктивно, як живу або дихаю”.

Ф. Саган

Зірковою легендою увірвалась Франсуаза Саган у світову літературу. І не тільки в літературу. Вона була однією з тих, хто уособлював Францію минулого століття.

Франсуаза вгадала мрії свого покоління і стала символом розкутої молоді 50-х років, що ознаменували початок руйнації традиційних цінностей. Її книги видавались мільйонними накладками, п'єси тримались у репертуарі театрів роками, на її вірші виконувались пісні, майже всі її романи були екранізовані.

Ще за життя їй було присвячено шість монографій. За романами Саган вивчали жіночу душу і чоловіче серце, навчались шукати кохання і жити в самотності. Самотність і кохання — дві основні теми творчості Франсуази. Її романи були близькі кожному саме тому, що Саган прекрасно знала, про що писала. Видавець письменниці Жан-Клод Ламі, оцінюючи феномен її небувалого успіху, зауважив: “Геній Франсуази Саган у тому, що вона зуміла піднести публіці те, чого їй не вистачало, в ту мить, коли вона цього жадала”.

Франсуаза народилася в родині багатого промисловця Поля Куареза і його дружини Марії, професійної світської левиці, 21 червня 1935 року. Дитинство її було звичним для забезпеченої французької буржуазної родини: суворе виховання, благопристойна поведінка, мінімум почуттів і максимум слухняності. Втім, дівчинка була доволі непосидючою, відважно видряпувалась на круті схили і лазила по деревах, могла дати здачі будь-кому з хлопчаків. З ранніх літ вона здобула репутацію стійкого олов'яного солдатика, поклялася терпіти біль, не розпускати сльози. Разом з тим вона зворушливо любила бродячих собак і котів, обожнювала коней. Часто гуляла у цілковитій самотності в бабусиному саду. Пізніше Франсуаза відтворить закарбовані в дитячій пам'яті картини природи в своїх романах.

Потім був католицький пансіон, де вихованок навчали гарним манерам, світському лоску і вірі в Бога. Франсуаза задихалася серед приписів і обридливих правил, поки в 14

років не прочитала Жан-Поля Сартра. Його книги справили на неї величезне враження. Виявивши, що вона народилася в один день з Сартром, тільки на тридцять років пізніше, юна Франсуаза сприйняла це за знак — їх долі так схожі... Всі правила поведінки, буржуазні цінності, прищеплені їй в сім'ї, були забуті. Юна бунтарка не хотіла поводитися як належить багатій спадкоємиці, котра бажає вдало вийти заміж.

Закінчивши школу, захоплена літературою Франсуаза вступила на філологічний факультет знаменитої Сорбонни — Паризького університету. Щоправда, мадемуазель Куарез на лекціях бувала рідко; днями вона проводила час в кафе і барах, де в компанії божественних друзів пила віскі і розмовляла про літературу, а ночами потайки писала свою першу повість.

Не склавши іспиту з англійської, Франсуаза вилетіла з Сорбонни після першого ж семестру. Опинившись перед перспективою великого сімейного скандалу, вона наважилась відіслати рукопис свого твору “Добрідень, смутку!” у видавництво Рене Жюйяра. Видавець зацікавився рукописом, але не міг повірити, що автором повісті є сімнадцятирічна дівчина, яка виглядає на п'ятнадцять і ще жодного разу не цілувалася. Занадто дорослим був текст, надто реалістичним зміст, дуже глибокий був філософський підтекст. Жюйяр спеціально попросив Франсуазу про зустріч, і перед ним постала тендітна дівчина в розтягнутому светрі і м'ятій спідниці; її вигляд свідчив про бідність і байдужість, а не про багатство і досвідченість. Утім, коли дівчина показала видавцеві три зошити чернеток, він зрозумів, що перед ним — справжній самородок, з великим літературним майбутнім і прекрасним комерційним потенціалом. “Ми відкрили талант, який не поступається найбільшим письменникам ХІХ століття!” — скаже він пізніше.

Роман “Добрідень, смутку!” вийшов друком у 1954-му. Ця неймовірно щира книга — свідчення світлого, оригінального розуму. Свобода, невимушена природність оповіді відображали особливості сприйняття Франсуазою життя: відвертість у відтворенні зникаючого дитинства і перших жагучих відчуттів підлітка; бажання з головою поринути в кохання, як у безодню; виправдання гріховної природи людини; відраза до злоби і заздрості; повага до смутку і схильність до жалості. Побоюючись чергового сімейного скандалу, Франсуаза не наважилася поставити на титульному аркуші своє прізвище. Відтепер вона стала Франсуазою Саган — на згадку про принцесу Босон де Саган, героїню її улюбленого М. Пруста.

Через рік її перший роман розійшовся 350-тисячним накладом. Вона заробила півтора мільйона франків. Купила червоний “Ягуар”, яхту, норкове манто і віллу на Лазуровому узбережжі. Стала головною французькою знаменитістю, бажаною гостею найпрестижніших світських заходів. Про неї писали статті, її “феномен” досліджували.

Франсуазу більше турбувало, що скажуть про неї її друзі і критики. Але більшість критиків сходилося на тому, що Франсуаза — не талант, їй пощастило випадково написати одну гарну (не таку вже й гарну, зазначали деякі) книгу, але її стиль — цинічно-ліричний — скоро набридне, а самій Франсуазі ніколи не написати нічого путнього. Втім, “Добрідень, смутку!” відразу ж стала символом часу; критик Жорж

Унден писав, що твір Саган “відобразив настрої та позицію молодого покоління, що починало жити після величезного потрясіння, якого зазнав світ у роки війни, коли загинули дотеперішні уявлення про Добро та Зло, дотеперішні моральні цінності, колишні заборони й табу”. Образ Сесіль, головної героїні, був настільки всеосяжним, що одразу виник термін “покоління Саган”.

У Франсуази з'явилося безліч шанувальників. Юна знаменитість поринула у нічне життя, божевільні вечірки, випадкові зв'язки, галасливі поїздки нічним Парижем разом зі своєю свитою — “бандою Саган”, що складалась з молодих нероб, котрі претендували на інтелектуалізм і знання життя. Франсуаза витрачала гроші не замислюючись, грала в казино, носилася із шаленою швидкістю на дорогих автомобілях, нерідко сідала за кермо напідпитку. Вона намагалася втекти від самої себе — від того демона, що гриз її зсередини: невже вона дійсно не зможе більше написати нічого гідного?

Франсуаза впала в депресію, яку звично лікувала віскі, гулянками і письменством. Другий роман Саган “Смутна посмішка” (1955) був набагато похмуріший і зріліший, ніж перший. “Чи означає це, що ви більше не вірите в кохання?” — запитували журналісти. “Я просто не знайшла ще свого принца”, — відповідала Франсуаза. Вона ще сподівалася.

22-річна Франсуаза дивом уціліла після страшної автомобільної аварії. Лікарі два місяці збирали її по шматочках. Те, що вона вижила, було дивом. У 1958-му Ф. Саган вийшла заміж за видавця Гі Шоллера і присвятила йому свій третій роман “Через місяць, через рік...”. Невдовзі пара розлучилася. А буйну натуру Франсуази не приборкали ні аварія, ні наступні кілька спроб влаштувати сімейне життя, ні народження сина (1962). Вона продовжувала носитися на шалених швидкостях, пити в компаніях друзів, гуляти ночами, грати в азартні ігри. Почала вживати наркотики.

Одна за одною виходили її нові книги, стиль Саган удосконалювався, кристалізувався. Письменниця досягла особливої філігранності й життєвості в діалогах і побудові сюжету. Її романи читаються, як детективи. У них ми знаходимо інтриги, любовні трикутники, вихід за рамки загальноприйнятих норм. Вони приваблюють навіть незмінно оригінальними назвами: “Чи любите ви Брамса?” (1959), “Риб’яча кров” (1987), “Сонячний промінь у холодній воді” (1969), “Синці на душі” (1972), “Намальована жінка” (1981), “Втомлена війною” (1985). Герої Саган усвідомлюють невідворотність часу й нетерпляче пориваються жити.

Приватний любовний конфлікт Франсуаза Саган описувала як трагедію — в високому літературному сенсі цього слова, — надаючи особистій драмі космічних масштабів і

загальнолюдської цінності. В творах Саган — мінімальна кількість персонажів, відсутність зайвих сюжетних ліній, обмеженість часу дії. Головний секрет художнього впливу книг Саган, на думку багатьох критиків, — це невідповідність між спокійною і повільною манерою оповіді і катастрофою, котра вибухає в душах її героїв.

Її герої — вродливі, витончені, багаті і дуже самотні. Вони не можуть знайти собі місця, мучаться від нудьги й нерозуміння і заповнюють життя дрібними, нічого не значущими подіями. Кохання у них завжди нерозривно пов'язане зі смертю: чи то вбивство, чи самогубство або ж моральна загибель, викликана алкоголем або депресіями.

В любові, як і в її сприйнятті, Франсуаза Саган постійно балансувала на краю прірви. Ось лиш деякі з численних висловлювань її самої та її героїнь: “поки ти молодий — у цьому довгому романі, що зветься життям, ніщо не видається таким відчайдушно жаданим, як необачний крок”; “можна жити з двома чоловіками — одного любити, іншому дозволяти любити себе”; “те, що називають безумством, для мене єдиний розумний спосіб любити”; “зрада — це коли тобі нічого сказати своєму чоловікові, тому що все вже сказано іншому”; “у любові, як на війні: горе переможеному!”.

Намагаючись боротися з нав'язаним їй ярликом авторки романів “з претензією на інтелектуальність”, Саган довгий час перебувала в літературному пошуку. Вона пробувала різні жанри, написала кілька п'єс. Всі вони були поставлені на сцені, і всі мали успіх; найбільший випав на долю п'єс “Бузкова сукня Валентини” (1963) і “Кінь в непритомності” (1966). Театр завжди притягував Франсуазу. Можливо, в драматургію Саган привело те, що її кумиром з дитинства була геніальна французька актриса Сара Бернар. Її навіженість, свобода поведінки і незалежність від критики нестримно притягували Саган. Якось вигравши значну суму в казино, Франсуаза навіть купила будинок в Нормандії, що колись належав її кумиру.

Саган, як і багатьом її героям, був близький дух анархії і вільнодумства. Її нікому не вдалося приручити. Звання, нагороди, почесті її не цікавили. Вона не залежала ні від себе самої, ні від інших. Більшість її дій і вчинків не вписувалися в логіку й повсякденні суспільні уявлення. Франсуаза вважала, що у кожного письменника має бути своє обличчя, ім'я, звички.

Усе її яскраве життя — спонтанний інтелектуальний протест проти держави. Вона підписувалась під декларацією непокори щодо війни в Алжирі, протестувала проти репресій у колоніях, переховувала в себе алжирців і перевозила у своєму “Ягуарі” поранених до кордону. У своїх романах вона не намагалась змінити світ. У них ми знаходимо лиш дзеркальне відображення повсякдення.

Не схильна до віри ані у вічне життя, ані в реінкарнацію, атеїстка з чотирнадцяти років, Саган не боялась роздумів про смерть. Говорячи про неї, вона лиш із легкою зажурою констатує скороминущість життя: “...я раптом фізично відчула, що колись помру, і рука моя вже не буде спиратися на цей хромований бортик, і сонце вже не буде дивитися мені у вічі”.

У вісімдесяті роки Саган практично відійшла від літератури. Тепер її більше цікавили люди. Її паризький будинок став найвідомішим у Франції літературним салоном, де збиралися не тільки “вершки” інтелектуальної еліти, а й відомі дипломати. Франсуаза нарешті познайомилася з кумиром своєї юності Жан-Полем Сартром. У 1980-му опублікувала відкритий лист до Сартра, в якому назвала його найрозумнішим і найчеснішим письменником свого часу. Вони подружились — у них дійсно було багато спільного: інтереси, внутрішній вогонь і навіть спільні забави. Сартра і Саган часто бачили разом у ресторанах. Оскільки Сартр тоді був майже сліпий, Франсуаза різала йому м'ясо і вибирала шматки хліба.

Останній твір Франсуази Саган — невеликий роман “Давид і Бетштабе” — вийшов у 1991 році. На той час вона опублікувала вже 22 романи, 2 збірки новел, 7 п'єс і 3 книги нарисів. “Жодні принади дозвілля не змогли б нічого вдіяти з цим безцінним даром, з можливістю будь-якої миті вилити душу, з цією постійно хвилюючою жадобою, що дарує свободу; в цьому й полягає насолода писати”, — зізнавалася письменниця.

Її творчість і сама Франсуаза Саган полонили Шарля де Голля і Франсуа Міттерана. Від арешту за купівлю і зберігання наркотиків її врятувала саме дружба з останнім. А коли Міттерана змінив Жак Ширак, у дім до Саган прийшла податкова інспекція. Вона заборгувала мільйон євро. Таких грошей у неї вже не було. Податкова заблокувала всі її рахунки, і вона остаточно збідніла. В останні роки свого життя Саган вже не писала. Вона розчарувалася в людях, сховалась у товаристві собак.

15 вересня 2004 року, за півроку до свого 70-річчя, Франсуаза Саган назавжди залишила цей світ. Вона залишила у спадок наступним поколінням романи, новели, п'єси і нариси наскрізь пронизані любов'ю, за якою невідступною тінню ходить розплата.

“Жіля раптом опосіла хандра. Коли Наталі була з ним, він почувався ніби в пастці, а коли її немає поруч, стало ще гірше. Чи не це називається “псувати комусь життя”? У всіх поглядах, які він зустрічав, у всіх розмовах він відчував: його вважають “нешасливим закоханим, що нудьгує в самоті”, або “бідолохою, якого жінка тримає на повідку і який раптом вирвався на волю”. Обидві ролі були не для нього. Якщо він сидітиме за столом і нікуди не відходитиме, то видаватиметься сумним. А з другого боку, якщо він кине́ться, та ще й у клубі, до Катрін, то цим принизить Наталі і самого себе. Він зітхнув і попросив рахунок — він лише зіпсував собі годину життя”.

“Сонячний промінь у холодній воді” Франсуази Саган